

А. О. Бутенко,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Харківське шосе, 210, 02121, Київ, Україна
E-mail: bild123579@gmail.com

Мета проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні сутності і особливостей адміністративної відповідальності, аналізу її правової природи, а також у визначенні можливостей і необхідності удосконалення процесуальних основ притягнення до адміністративної відповідальності. **Методологічну основу** статті становить сукупність методів та прийомів наукового пізнання – діалектичного, системного, логічного, порівняльного, функціонального для узагальнення матеріалу, його аналізу та обґрунтування висновків. **Результати:** висновки, запропоновані автором, можуть бути використані в процесі подальшої розробки проблематики забезпечення законності реалізації адміністративної відповідальності. В правозастосовній діяльності висновки можуть стати орієнтиром у процесі внесення змін в адміністративно-деліктне законодавство України, оновлення підходів законодавця до визначення правосуб'єктності учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність; адміністративний примус; правопорушення; суб'єкт правопорушення; об'єкт правопорушення; фізичні і юридичні особи; законність; права та свободи людини та громадянина.

Постановка проблеми та її актуальність. В Україні до адміністративної відповідальності щорічно притягуються мільйони громадян, а також і юридичних осіб. І щоразу йдеться про застосування заходів адміністративного примусу, що суттєво обмежує як громадян, так і юридичних осіб. Повноваженнями щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення наділено багато суб'єктів – як державних органів (посадових осіб), так і громадських органів та їх посадових осіб. При цьому, багато посадових осіб, які застосовують адміністративні стягнення, не мають юридичної освіти. Разом із тим, у Конституції України визначено, що права та свободи людини і громадянина, її честь і гідність є найвищою цінністю. Саме тому вони та їх гарантії потребують захисту. Безумовно, це стосується і законодавства про адміністративні правопорушення, де має бути передбачено відповідний механізм охорони прав та свобод

громадян. Застосування будь-якого державного впливу на правопорушників має здійснюватися на правовій основі, тобто регламентуватися нормами чинного законодавства України.

Розширення сфери застосування адміністративної відповідальності в правовому аспекті, широке коло суб'єктів адміністративної відповідальності, частота застосування даного виду державного примусу з метою захисту суспільних відносин, велика кількість суб'єктів, котрі реалізують адміністративну відповідальність, і часті зловживання з боку цих суб'єктів, недосконалість норм законодавства України про адміністративну відповідальність актуалізують необхідність удосконалення адміністративно-деліктного законодавства держави. Зазначене має, в першу чергу, враховуватися в процесі розробки проекту нового Кодексу України про адміністративні правопорушення та прийняття

цього кодифікованого нормативно-правового акту в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. У працях вчених-адміністративістів В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, І. Л. Бородіна, Ю. П. Битяка, Ю. С. Шемпученка, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Є. В. Додіна та інших розкрито ключові особливості адміністративної деліктології, але в умовах проведення адміністративної реформи та дії правового режиму воєнного стану в Україні тим більше, необхідно здійснювати подальші дослідження зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адміністративна відповідальність є і видом юридичної відповідальності, і видом адміністративного примусу. Вона є засобом підтримання правопорядку в Україні, виконання функцій держави.

Юридична відповідальність – це реакція на правопорушення, які є її фактичною підставою. Тобто, наявні дві взаємозалежні категорії – правопорушення і відповідальність. Де є правопорушення, там є і відповідальність. Адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності. Їй властиві всі ознаки останньої [1].

Разом з тим, необхідно вказати на те, що серед вчених-правознавців немає єдиної точки зору щодо визначення природи юридичної відповідальності. Існують різні визначення, які часто суперечать одне одному. Так, наприклад, можна погодитись із В. Чорною, що юридичною відповідальність – це застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі позбавлення особистого, організаційного чи майнового характеру [2].

Отже, юридична відповідальність є правовідносинами, але правовідносинами особливими – охоронними, в яких з одного боку стоїть держава в особі його органів, а з іншого – правопорушник, тобто особа, яка порушила норми права, встановлені державою. Дана обставина і визначає, що такі правовідносини є імперативними і полягають в обов'язку державних органів застосовувати до правопорушника заходи юридичної відповідальності, а обов'язки правопорушника – перетерпіти для себе негативні

наслідки, як кару за скоєне правопорушення (проступок).

Із суб'єктивної точки зору юридична відповідальність – це передбачений правовими нормами обов'язок суб'єкта права перетерпіти негативні для нього наслідки правопорушення.

Таким чином, юридична відповідальність – це передбачені нормами права заходи державного примусу, які застосовуються уповноваженими державними органами до особи, яка скоїла правопорушення, і тягнуть за собою негативні наслідки особистого чи майнового характеру.

Адміністративна відповідальність є заходом адміністративного примусу, під якими необхідно розуміти систему заходів психологічного чи фізичного впливу на свідомість або поведінку людей для чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин в межах закону, забезпечення правопорядку та законності [3, с. 152].

Для адміністративного примусу характерним є, перш за все, те, що будучи різновидом державного примусу він використовується як крайній захід забезпечення і охорони правопорядку у сфері публічного управління взагалі. Адміністративно-примусові заходи застосовуються не тільки як покарання за правопорушення, але і для їхнього припинення та профілактики. Це означає, що адміністративно-примусові заходи за своїм призначенням більш широкі, аніж адміністративні стягнення. У найбільш широкому значенні зміст адміністративного примусу передбачає дотримання правил поведінки, встановлених адміністративно-правовими нормами.

Адміністративному примусу, як виду державного примусу, властиві такі загальні риси:

- а) він застосовується від імені держави;
- б) як державний захід взагалі, він застосовується державним органом (посадовою особою);
- в) застосування адміністративного примусу завжди має правове оформлення.

Але адміністративному примусу, як особливому виду державного примусу, властиві окремі, особливі риси:

- а) уже сама назва примусових заходів свідчить про те, що для їхнього застосування передбачений позасудовий порядок, тобто, їхнє виконання віднесено до компетенції відповідних ор-

ганів (посадових осіб). Але в установлених чинним законодавством України випадках окремі заходи адміністративного примусу застосовуються судами (суддями). Це має місце у випадках щодо накладення найбільш суворих адміністративних стягнень за скоєння адміністративних правопорушень (проступків);

б) застосовуються вказані заходи не всіма органами (посадовими особами) виконавчої влади, а лише тими із них, які наділені спеціальними повноваженнями щодо застосування правоохоронних функцій у сфері публічного управління, наприклад, органи внутрішніх справ;

в) заходи адміністративного примусу застосовуються до третіх осіб, тобто тих, які не знаходяться в безпосередньому підпорядкуванні у відповідних органів (посадових осіб);

г) заходи адміністративного примусу застосовуються з метою забезпечення дотримання не всіх адміністративно-правових норм, а тільки тих, які формують загальнообов'язкові правила поведінки у сфері публічного управління, ті, що не мають відомчих кордонів, наприклад, правила дорожнього руху.

Адміністративна відповідальність має державний характер, тобто регламентується і забезпечується відповідними юридичними приписами. Вона є, в першу чергу, джерелом інформації про необхідну поведінку та має і специфічні ознаки, які відрізняють адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності, а також показують її місце в механізмі правового регулювання соціальних відносин. До таких специфічних ознак належать:

1) основою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок), визначення якого надане в ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП);

2) вона має власну нормативну базу, яка включає в себе і закони, і підзаконні нормативні акти. Притягнення до адміністративної відповідальності регулюється багатьма нормативними актами, які в сукупності формують законодавство про адміністративні правопорушення.

Дане законодавство має своїм завданням охорону суспільного ладу, власності, прав та

свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, установленого порядку управління, зміцнення законності, попередження правопорушень, виховання громадян в дусі поваги до Конституції та законів України, поваги до честі громадян, правил проживання, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством;

3) суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Окремі вчені-адміністративісти висловлюють пропозицію щодо збільшення адміністративно-правових санкцій за рахунок включення до них поновлюваних заходів, які застосовуються до юридичних осіб з метою поновлення майнових збитків.

Аналіз законодавства країн Європи показує, що відповідальність юридичних осіб в основному застосовується у сфері господарської діяльності, фінансового, податкового і правоохоронного законодавства. Але в окремих актах, як правило, не регулюють питання застосування до суб'єктів відповідальності тих чи інших заходів адміністративного стягнення [4];

4) адміністративна відповідальність виражається в застосуванні до правопорушників особливих засобів державного впливу – адміністративних стягнень, специфічних по змісту і відмінних від заходів кримінально-правового впливу;

5) адміністративні стягнення накладаються багатьма уповноваженими на це нормативними актами державними органами (посадовими особами), які найчастіше належать до апарату публічного управління і місцевого самоврядування, а також судом (суддею), їх повний перелік визначається в КУпАП. Зважаючи на кількість правопорушень, які підпадають під юрисдикцію позасудових органів (посадових осіб) і навпроти – судів (суддів), можна стверджувати, що адміністративна відповідальність є позасудовим видом правової відповідальності;

6) адміністративна відповідальність реалізується органами (посадовими особами), яким правопорушник безпосередньо не підпорядкований по службі – на противагу дисциплінарній відповідальності, коли остання застосовується до правопорушників в порядку підлеглих;

7) адміністративна відповідальність менш сувора, ніж кримінальна. Застосування адміністративних стягнень не тягне за собою такого наслідку як судимість для особи, яка скоїла адміністративне правопорушення (проступок) чи звільнення її з роботи. Хоча адміністративна відповідальність є менш суворою у порівнянні з кримінальною, це не знижує її значення в боротьбі з правопорушеннями та їхній профілактиці. Те, що адміністративно-правові санкції передбачають менш суворі покарання у порівнянні з кримінально-правовими, пояснюється меншою суспільною небезпекою адміністративних проступків. Разом із тим, адміністративна відповідальність є важливим засобом впливу на суспільні відносини щодо профілактики правопорушень. Вона також має важливе значення і для виховання громадян України, звичок дотримуватися норм чинного законодавства України;

8) порядок притягнення до адміністративної відповідальності певною мірою особливий. Він суттєво відрізняється від процесу притягнення до кримінальної або до цивільної відповідальності і від дисциплінарного провадження. Провадження у справах про адміністративні правопорушення є досить простими і оперативними, що також визначає ефективність адміністративної відповідальності в контексті боротьби з правопорушеннями (проступками). Отже, можна погодитись з тим, що адміністративна відповідальність, її зміст і обсяг дотепер залишається одним із найбільш суперечливим питань [5, с. 21].

Разом з тим, з одного боку, спрощеність і оперативність є фактором, який багато в чому визначає ефективність адміністративної відповідальності, є її досягненням, що відмічають автори, які досліджували проблеми притягнення до адміністративної відповідальності [6].

З іншого боку, вказана процедура, її спрощеність не має підмінятися вульгарністю, коли ігноруються встановлені гарантії законності притягнення до адміністративної відповідальності.

Висновки. Таким чином, адміністративна відповідальність є окремим, особливим видом юридичної відповідальності і адміністративного примусу, яким властиві низка специфічних відмінних ознак, які виражаються в застосуван-

ні уповноваженим органом (посадовою особою) заходів адміністративного примусу до особи, яка скоїла адміністративне правопорушення (проступок).

Особливостями адміністративної відповідальності слід назвати те, що підставами її настання є: а) наявність нормативної основи, яка її регулює; б) діяння суб'єкта, що порушує правові приписи, які забезпечені правовими нормами; в) процесуальна компетентність суб'єкта, що накладає адміністративне стягнення.

Для настання адміністративної відповідальності важливо, щоб були наявними всі перераховані підстави.

Література

1. Бородин І.Л. Адміністративне право України: підручник. Київ: Алерта, 2019, 548 с.
2. Чорна В. Адміністративне право України: підручник / П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та ін.; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: Видавництво Людмила, 2023. 608 с.
3. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків, 2000. 528 с.
4. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
5. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / за заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ, 2016. 568 с.
6. Гончарук С.Т., Волонець Д.Ф. Інститут адміністративної відповідальності: окремі кроки оптимізації. *Право і суспільство*. 2021. № 3. С. 81-87. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.12>

References

1. Borodin I.L. *Administrativne pravo Ukrainy: pidruchnyk*. Kyiv: Alerta, 2019. 548 p.
2. Chorna V. *Administrativne pravo Ukrainy: pidruchnyk* / P. Dikhtyevskyy, Yu. Vashchenko, N. Zadyraka, V. Pashynskyy, V. Klynchuk ta in.; za zah. red. P. Dikhtyevskoho. Kyiv: Vydavnytstvo Lyudmyla, 2023. 608 s.
3. *Administrativne pravo Ukrainy: pidruchnyk* / za zah. red. Yu.P. Bytiaka. Kharkiv, 2000. 528 p.
4. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka* / za zah. red. V. B. Averianova. Kyiv: Yurinkom Inter, 1998. 432 p.

5. Kuzmenko O.V. Administratyvna vidpovidalnist: kurs lektsii. Kyiv: Yurinkom Inter, 2016. 568 p.

6. Honcharuk S.T., Volonets D.F. Instytut administratyvnoyi vidpovidalnosti: okremi kroky op-

tymizatsiyi. *Pravo i suspilstvo*. 2021. № 3. S. 81-87. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.12>

Artem Butenko

THE ESSENCE AND PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY IN UKRAINE

Kyiv University of intellectual property and law
of Odesa National University «Odesa Law Academy»
Kharkivske Shose str., 210, 02121, Kyiv, Ukraine
E-mail: bild123579@gmail.com

The purpose of this study is to substantiate the essence and peculiarities of administrative liability, to analyse its legal nature, and also to determine the possibilities and the need to improve the procedural framework for bringing to administrative liability. **The methodological basis** of the article is a set of methods and techniques of scientific cognition - dialectical, systemic, logical, comparative, functional - for generalising the material of its analysis and substantiating the conclusions. **Results:** the conclusions proposed by the author may be used in the process of further elaboration of the issues related to ensuring the legality of administrative liability. In law enforcement activities, the conclusions may become a guideline in the process of amending the administrative and tort legislation of Ukraine, updating the legislator's approaches to determining the legal personality of participants to proceedings on administrative offences.

Many entities, both state bodies (officials) and public bodies and their officials, are empowered to consider cases of administrative offences. At the same time, many officials who apply administrative penalties do not have a legal education. At the same time, the Constitution of Ukraine defines the rights and freedoms of man and citizen, and their honour and dignity are the highest value. That is why they and their guarantees need to be protected. Of course, this also applies to legislation on administrative offences, which should provide for an appropriate mechanism to protect the rights and freedoms of citizens. The application of any state influence on offenders must be carried out on a legal basis, i.e., regulated by the norms of the current legislation of Ukraine. Expanding the scope of administrative liability in the legal aspect, a wide range of subjects of administrative liability, the frequency of application of this type of state coercion in order to protect public relations, a large number of subjects exercising administrative liability and frequent abuse by these subjects, imperfection of the provisions of Ukrainian legislation on administrative liability make it necessary to improve the administrative and tort legislation of the State.

Expanding the scope of administrative liability in the legal aspect, a wide range of subjects of administrative liability, the frequency of application of this type of state coercion in order to protect public relations, a large number of subjects exercising administrative liability and frequent abuse by these subjects, imperfection of the provisions of Ukrainian legislation on administrative liability make it necessary to improve the administrative and tort legislation of the State. This should be taken into account, first and foremost, in the process of drafting a new Code of Ukraine on Administrative Offences and adopting this codified legal act in Ukraine.

Key words: administrative liability; administrative coercion; offence; subject of an offence; object of an offence; individuals and legal entities; legality; human and civil rights and freedoms.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2024